

Драган Проле

ПРИМЕР МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНОГ РАДА

(Ана Вукмановић: *Гранична бића усмене лирике: Поетске рефлексije о Другом у јужнословенској усменој лирици*, Удружење фолклориста Србије, Београд, 2024)

У својој студији Ана Вукмановић тематизује начине на које усмена лирска поезија региструје мноштво релације са другим, односно страним. Књига се састоји од десет поглавља од којих су нека везана за карактеристичне теме феноменологије страног, попут дијалога, сусретања, граничних бића, пожељних и непожељних других, док су нека одређена тематским корпусима који доминирају у усменим лирским песмама, попут *краљице*, тишине, неспоразума, анималног другог. Прворазредни допринос ове књиге састоји се у деконструкцији уврежених предрасуда према којима усмена поезија као првобитна рефлексija међуљудских релација, те односа према природи и свету, као „матерњи језик људског рода” (Хаман) – нужно има елементарне представе о страном као претећем,

нежељеном, као принципу од којег се по сваку цену треба одбрани. Уместо баналне представе о страном као претећој инстанци, сусрећемо читав низ мотива и појава који демонстрирају изузетно разуђени и сложени слух за страно. Ауторка најпре показује како место сусрета са страним и само мора бити другост у односу на свакидашњицу, па отуда нису у питању поље нити питомина него су то или неке удаљене воде или гора. Наглашен је осећај страности у војничким или печалбарским песама јер, насупротив свадбеним или љубавним, код њих нема говора о одомаћивању, нема тежње за пријемом у нову средину.

Посебно се чине успешне анализе конкретних мотива, по правилу поткрепљене минуциозним анализама песничког материјала. Тако се хтонски култ плодности у случају лирике преводи у моћ плодности жене и њеног капацитета да прелази границе, да сједини раздвојене светове како би на основу тог уједињавања настао нови живот. Нарочито је интересантан мотив *краљице* које су за усмену лирику својеврсно отеловљење космичке промене. Вишеструке су њене трансгресије, динамика и неограничен капацитет промене. Оне раскидају с идентитетом, укидају улогу, одбацују предодређену функцију. Ипак, краљичина позиција неприпадања се уједно испоставља и као снага и као слабост. Недостатак чвршће друштвене повезаности и снажне укорењености у заједници препозната је као слабост, док се

елемент сакралности, онострани натприродности који одликује краљице разуме као њихова највећа снага.

Тематски усмена лирика превасходно се бави свадбеним и предсвадбеним феноменима и приликама, али у њој значајно место заузима и лов, како због додатног потуђивања лирских субјеката трансформацијом у неки животињски лик, тако и услед аналогја између ситуације завођења и доживљаја лова. Далеко од тога да само бележи и региструје колективна искуства, усмена лирика вешто користи мотиве могуће манипулације лепотом или вином као средствима искорака из навикнутог и уобичајеног. Такође, ту је и мотив побуне, непослушности, могућности другачијег избора, који је у време настанка усмене лирике могао бити певан, али је изузетно тешко могао бити живљен. *Усмена ѿоезија се у ѿом смислу исѿосѿавила и као својеврсни мегѿ ѿобуне*. Насупрот увреженом разумевању да је усмена поезија по дефиницији израз старог света и конзервативни чувар традиције, Ана Вукмановић нам на конкретним примерима показује њене капацитете за оспоравање постојећег поретка и његово довођење у питање.

Када девојка сама бира туђина јунака, она одбија тадашњу праксу да јој младожењу одређују други и скицира обресе једног света у којем су могући слободан избор и остварење личне жеље када је реч о животном партнеру. Надаље, будући да реализација жељене љубави са момком из туђе земље не тече глатко и саморазумљиво него је пуна изазова и тешкоћа, она захтева ванредне, додатне напоре. Тако усмена лирика често скицира савладавање значајних природних препрека, било да су оне назначене непрегледним, широким пољем, било да су представљене као високе планине и дубоке воде.

Премда ауторка сјајно примећује како лирске песме нуде изванредне примере културе оспоравања који руше и одбацују клише и формирају представе о могућој, алтернативној стварности треба се чувати од помисли да је странац у усменој поезији представљен искључиво као позитиван јунак који не чини друго него уноси напред и прави дар-мар усред крутог патријархалног поретка са његовим наметањима улога, избора и одлука. Одлични су редови у којима Ана Вукмановић запажа да сврха лирских песама није била везана за разарање патријархалног поретка, јер та поезија на првом месту не позива на делање, она свакако не емитује револуционарне поруке и покличе. Лирска је поезија, макар била и усмена, најстарија, увек везана за одређена стања субјективности, за регистрацију њених најинтимнијих чежњи, жеља и настојања. Право на жељу, на избор, на слободу отуда имају своје корене у лирској поезији, а на основу њих су се доцније развили пресудни стубови наше цивилизације. Сама по себи она је утолико и унутар и изван патријархалног поретка. Бележећи такође и негативне појаве странаца, ауторка најпре уочава да оне имају за последицу искључивање свега што је другачије из познатог света. Притом не пропушта да уочи да се таква позиција не може провести до краја, не може се тотализовати – па отуда с правом наглашава нужност њене релативизације. Напоследку се испоставља да упркос негативном, непријатељском односу према Другима, они нужно добијају вишезначне нијансе, па се тако чак и негативни странци карактеришу као непожељни и нежељени, али моћни, снажни, способни. Последње поглавље тематизује односе између људи и животиња, посебно у

ситуацијама сусрета и криза, показујући способност трансформације људскости захваљујући којој се стекла могућност проширења и обогаћења људског оним ани-малним квалитетима који су претходно признати као вредни и афирмативни. Књига Ане Вукмановић изузетан је пример мултидисциплинарног рада који на истом задатку окупља фолклористику, етнологију и филозофију. Као водећи тео-ријски узор очекивано је изабран Бернхард Валденфелс, оснивач феноменологије страног, али је поред њега ту и читава плејада мислилаца и њихових дела, почевши од Ван Генепових *Обреда ѓрелаза* па до најновијих антрополошких и етнолошких студија. Због свега реченог, ову књигу у најбољој вери препоручујемо за читање.